

Наталія Сивачук,
Олександр Санівський

СТАНОВЛЕННЯ РИТОРИЧНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА У ПРОЦЕСІ ЗАСВОЄННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗНАНЬ

У статті розглядається проблема становлення особистості майбутнього вчителя-філолога у процесі вивчення риторики у контексті інтегрованих знань. Запропонована модель становлення мовної особистості майбутнього вчителя-філолога на основі інтегрованих знань, яка передбачає переосмислення риторичної скарбниці людства й рідного народу щодо власних можливостей, конкретної ситуації спілкування, вироблення свого оригінального ораторського стилю.

Ключові слова: становлення вчителя, інтегровані знання, риторична особистість.

Складні політичні, соціальні та екологічні процеси у світі і в Україні, зокрема на початку ХХІ століття актуалізують питання становлення особистості, її світогляду, моралі, духовності. Загострення глобальних проблем сучасності, інтернаціоналізація життя суспільства і виробництва, духовна криза техноцивілізації диктують певні умови розвитку освіти. Ознакою духовно-соціального стану українського суспільства є ставлення людей до рідної мови, здатність відповідати за збереження мовної пам'яті, космічної відповідальності за мовленнєвий вчинок. Серед пріоритетних напрямків розвитку системи виховання у Державній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено необхідність формування високої мовної культури особистості, вказується на необхідність підготовки нового покоління педагогічних працівників [1, с. 16]. Це є особливо актуальним для студентів-філологів.

Мета нашої статті – розкрити деякі аспекти становлення риторичної особистості майбутнього вчителя-філолога у процесі засвоєння інтегрованих знань.

Наукові розвідки останнього часу актуалізували увагу на загальних проблемах становлення майбутнього спеціаліста на культурологічному рівні (праці М. І. Болдирєва, Н. В. Кузьміної, О. Г. Мороза, В. О. Сластьоніна); на основі філософського аналізу культури (праці Ю. В. Вишневського, В. М. Міжуєва); розглядали психологічний та психолінгвістичний зміст мовленнєвої діяльності особи (Л. С. Виготський, Л. В. Мінаєва, О. О. Потебня, Л. В. Щерба; питання риторичної підготовки студента висвітлено у працях Ю. К. Бабанського, Г. Л. Бондаренка, Л. Г. Вікторової, І. А. Зязюна, Мацько, Г. М. Сагач та ін.

Нові завдання освіти ХХІ століття вимагають використання в

навчальному процесі вишів інноваційних педагогічних технологій у нерозривному зв'язку з високою комунікативною культурою. Академік В. Г. Кремень наголошує, що «застосування найсучасніших комп'ютерних систем, високі комунікаційні технології, які, поза всяким сумнівом, стимулюють динаміку та ефективність навчального процесу, підвищують інтерактивність освітнього середовища, ніхто і ніщо не зможе повністю витіснити мистецтво безпосереднього педагогічного діалогу «вчитель – учень». Тому особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію «педагогічна майстерність – мистецтво комунікації – нові технології» [4, с. 15].

Академічна риторика має забезпечити вирішення проблем формування комунікативної компетенції майбутнього педагога-науковця, оскільки дозволяє конкретизувати основні положення науки академічного красномовства, продемонструвати специфіку використання правил загальної риторики в реальній мовленнєвій практиці, визначити теоретичні і практичні аспекти оволодіння професійним мовленням.

Академічна риторика – один з найдавніших видів ораторського мистецтва переконання, яке є основою професійної діяльності вчителя і науковця. Вчені визначають академічне красномовство як ораторську діяльність науковця та викладача, який доповідає про результати дослідження чи популяризує досягнення науки.

Провідною ідеєю викладання академічної риторики є визнання кожним студентом непересічного значення самоосвіти, самовдосконалення, його зацікавленості у формуванні високого рівня культури професійного мовлення, прагнення досягти риторичного ідеалу. Реалізація цієї ідеї передбачає необхідність риторичної підготовки студентів педвузів у контексті інтегрованих знань, що відповідають запитам ХХІ століття.

Очевидним є той факт, що у комп'ютеризованому суспільстві молоді люди все менше читають, а відповідно позбуваються благодатної можливості засвоювати моделі мовної поведінки. Оскільки «риторичні вміння немислимі без постійного плекання культури читання» [4, с. 15], то виникає потреба всебічної її підтримки. Створення на філологічному факультеті особливої «літосфери», культу книги, культу читання. Адже місія літератури в тому, щоб «накопичити енергію гуманізму, піднести людину над усім низьким і потворним», розвинути духовність і почуття прекрасного.

У оволодінні академічною риторикою велике значення має подолання стереотипів минулого, яке залишила нам у спадок комуністична доба. Йдеться про стереотип упередженого ставлення до чуттєвості. Стосовно цього О. Забужко пише: «Тоталітарна репресія приватної сфери поступово призвела до того, що чулість, чуттєва афектація в будь-якому вираженні стали оцінюватися як атрибути слабості, якої належить соромитися, а кожен його спонтанний прояв, відповідно тлумити» [2, с. 127]. Епістолярій українських письменників переповнений словесними

формулами, прийомами, за допомогою яких висловлюється високі почуття, тому його активно використовуємо на лабораторних заняттях з риторики з метою подолання дистанціювання сучасних студентів від емоцій.

Сучасні вчені прийшли до висновку, що людина схожа на книгу пам'яті, у якій пишуть відгуки всі, хто її оточує впродовж життя. В тому числі і вона сама. Але ці «тексти» не тільки формують її особистість, а й вкарбовуються в слова, що вихопились згоряча, поспіхом, спересердя. Цю істину мусить пам'ятати кожен, а надто майбутній учитель, у свідомості якого мусить закарбуватися стійке почуття відповідальності за мовленнєвий вчинок. Тому на заняттях з *фольклору* під час вивчення теми «Словесна магія українців. Замовляння» знайомимо студентів з *народною медициною* ладування, в основі якої слово, інформація. А на лекціях з *медичної підготовки, валеології* вони дізнаються про те, що український учений, доктор біологічних наук Зеновій Дмитрович Скрипнюк довів факт існування поряд із речовиною та енергією такого лікувального фактору як інформація. Вчений започаткував інформотерапію – розділ медицини, що вивчає інформацію про фізіологічні, біохімічні, біофізичні та паталогічні процеси в організмі людини; розділ медицини що розробляє методи лікувального впливу і практичного використання інформації [5, с. 3]. У зв'язку з цим провідною ідеєю викладання риторики є визнання кожним студентом необхідності самоосвіти, пізнання і засвоєння інформації про найновіші досягнення у різних галузях знань, використання їх з метою самовдосконалення.

XXI століття науковці назвали інформативним. Сучасне українське суспільство знаходиться під агресивним впливом чужого інформаційного простору, який руйнує мораль, спричиняє деструкцію фольклорної, історичної, генетичної пам'яті. З бурхливим потоком західної попсової культури в нашу мову увірвався чужинський вислів «Це ваші проблеми», натомість в українців справіку вважалося, що чужої біди не буває, а здатність загинути *за други своя* було ознакою шляхетності та духовного аристократизму. Щоб протистояти чужій інформаційній агресії, потрібно мати певні навички та знання, які може дати *сучасна психологія*. За таких умов виникає необхідність озброїти студентів інформацією про наукові доробки О. Клізовського, А. Менегетті, П. Кастанеди, О. Павлова, П. Бехтерева. Так Олександр Іванович Клізовський у праці «Основи світорозуміння нової епохи» пише: «Нова епоха висуває нові вимоги, які необхідно засвоїти, або доступ у Новий Світ буде закритим для того, хто думає потрапити туди зі старим багажем» [3, с. 332]. Вчений закликає людство до співробітництва з Космосом, Природою, Ієрархією Світа, або Творчими Силами Космосу, нової моделі спілкування зі своїми ближніми [3, с. 333]. Його хвилює, що «вінець природи, людина, всупереч всім законам природи, замість розвитку своєї істинної суті – свого духу, буде продовжувати розвивати своє лушпиння – своє тіло, хоча визначений еволюцією строк для розвитку тіла давно закінчився» [3, с. 332]. У педагогіці XXI століття він пропонує «негайно перейти від виховання

розвитку тіла до розвитку і виховання духу», оскільки лише в цьому вбачає спосіб спасіння людства. О. Клізовський радить культивувати кожному психічну енергію любові, наповнювати нею свої слова, думки, вчинки і переконливо доводить, що «роздратування і гнів дуже шкодять людині, розвивають в її організмі згубну отруту, що нищить захисні сили організму, розладнує її нервову систему, затримує духовний розвиток, створює їй багато ворогів і неприємностей... [3, с. 576]. Фосфор нервів випаюється, як світильник» [3, с. 576]. Вчений попереджає про згубний вплив роздратування, гніву на інших: «Треба передбачити, скільки злоби видихається, яке розмаїття зла може стати складовою отрути серед великої юрби людей! Воно буде підсилюватися випарами їжі, що розкладається, та різноманітних покидьків, що валяються навіть на вулицях столиць. Настав час попиклуватися про чистоту задвірок. Чистота необхідна і на подвір'ї, і в людському диханні. Імперил, що видихається роздратованими людьми, це все той же бруд, той же покидьок ганебний. Необхідно проштовхнути в людську свідомість, що кожний покидьок може заразити близьких. Покидьок морального розкладу найгірше від усіх вивержень» [3, с. 574]. Про необхідність самоконтролю, що повинен стати основною ознакою цивілізованої людини XXI століття, пише *філософ* Соммер Даріо Салас. Він вважає, що людству необхідно засвоїти ментальну гігієну, бо «той, хто не контролює себе, є таким же небезпечним, як людина зі зброєю, на яку у неї немає дозволу» [7, с. 453]. Особливо актуально це звучить у зв'язку з проблемами підготовки вчителя-філолога, становлення його, як мовної особистості, опанування ним основ педагогічної майстерності, зокрема академічної риторики, усвідомлення ним своєї місії у контексті запитів сучасної школи та глобальних проблем XXI століття.

Вважається, що серед психосоціальних наук *соціологія* є найскладнішою, оскільки вирішує гігантські проблеми сучасності, як-от: вакханалія бездуховності, цинічна жорстокість, вульгарність телебачення, жага швидкого та нестримного збагачення, миттєвого кар'єрного зростання серед молоді, лицемірство влади, її цивілізоване звірство. Майбутній учитель повинен бути підготовленим не тільки до роботи в школі, але й до вирішення проблем, бути спроможним дати відповіді на запити сучасності. Він повинен уміти сам жити в агресивному суспільстві, яке послуговується мовою ворожнечі – некоректного висловлювання стосовно іншої людини, – в якому розповсюджуються негативні стереотипи. Таким, наприклад, є слово «шок», яким позначають широкий спектр людських почуттів (від любові до ненависті), у якому віддзеркалюється стан нашого хворого суспільства. У цьому зв'язку необхідно донести до свідомості студентів зміст геніальних праць Питирима Сорокіна, професора Гарвардського університету, який створив дослідницький центр творчого альтруїзму, а його праці «Альтруїстська любов», «Форми і методи альтруїстського та духовного зростання», «Вплив голоду на людську поведінку, соціальне життя і організацію суспільства» стали відомі у всьому світі. Якщо керуватися настановами

Питирима Сорокіна, то соціологія повинна дати майбутньому вчителю чітке бачення себе і своєї місії в соціумі, відповідальність за його духовне здоров'я. Вчений створив інтегральний світогляд – цілісну систему знань з природничих наук, релігії, філософії, соціології, етики, мистецтва, економіки, політики, осмислення якого може дати майбутньому вчителю можливість зберегти себе, проторувати шлях у хащах бездуховності цивілізації ХХІ століття, і повести за собою інших до Правди, Добра і Краси.

Вчення П. Сорокіна – це міцний фундамент становлення мовної особистості майбутнього вчителя, що спонукає до постійного самовдосконалення, до самоосвіти, дає чітке бачення мети і шляхів професійного зростання, необхідності набуття дару безкорисливої творчої любові, яка є потужною енергією, що резонує у соціумі.

Сучасна школа потребує учителів «особистісного типу, які вміють самостійно мислити, спонукати до дій в ім'я торжества істини, добра, краси» [6, с. 3]. Мистецтво володіння Словом завжди було, є і буде ознакою розуму, освіченості, духовності. Майбутній учитель-філолог повинен не тільки майстерно і досконало висловлювати власні думки, але й уміти передавати знання своїм учням.

Отже, запропонована нами модель становлення мовної особистості майбутнього вчителя-філолога на основі інтегрованих знань передбачає «переосмислення риторичної скарбниці людства й рідного народу щодо власних можливостей, конкретної ситуації спілкування, вироблення свого оригінального ораторського стилю», а також набуття глобального мислення, невтомної праці над собою: поповнення знань, розширення світогляду, активне спілкування з людьми, засвоєння кращих зразків мовної поведінки і постійне духовне зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К. : Райдуга. – С. 16.
2. Забужко О. Notre Dame d' Ukraine: Українка в конфлікті міологій / Оксана Забужко. – К. : Факт, 2007. – С. 127.
3. Клизовський А. И. Основы миропонимания Новой Эпохи / Олександр Клизовский. – М. : ФАИР-Пресс, 2003.
4. Кремень В. Г. Філософія освіти ХХІ століття / Василь Кремень // Педагогіка і психологія. – 2003.
5. Народне цілителство і ладування: від знахарства до сучасної інформотерапії // Матеріали науково-практичної конференції «Буття українців». – Київ, 2005. – С. 3.
6. Сагач Г. М. Золотослів : навчальний посібник для середніх і вищих навчальних закладів / Галина Сагач. – К. : Райдуга, 1993. – С. 3.
7. Соммер Д. С. / Мораль ХХІ века. / Дарио Салас Соммер – М. : ООО Издательский дом «София», 2004. – С. 453.